

В. В. Аністратенко

Конхіологія

КОНХІОЛОГІЯ (від грец. *κόγχη*, *κογχύλιον* – черепашка та ...ЛОГІЯ) – галузь [зоології](#), що вивчає черепашки, переважно молюсків (або м'якунів). Ін. назви: конхологія, конхіліологія. Черепашка молюсків є твердим мінерал.-орган. скелетом (зазвичай зовн., у деяких груп – внутр.), який складається з одного або декількох зчленованих елементів і виконує захисну функцію. Черепашка або її елементи секретуються клітинами шкіряної складки (мантії), що оточує основу тулуба молюсків і має декілька шарів. Зовні розташований конхіоліновий шар (періостракум), який знач. мірою складається з орган. речовини й захищає розміщені глибше шари від розчинення; з ним також пов'язане забарвлення черепашки більшості молюсків. Під періостракумом знаходиться середній вапнистий призматич. шар (остракум), зсередини до нього прилягає внутр. (також вапнистий) перламутровий шар – гіпостракум. Із призматич. шаром пов'язані забарвлення й візерунок поверхні черепашки деяких молюсків. Перламутровий шар добре розвинений у нижчих черевоногих, багатьох двостулкових та зовн.-черепашк. головоногих (напр., *Nautilus*) молюсків. Як правило, черепашка молюсків містить усе тіло тварини або прикриває лише його частину, однак у багатьох випадках вона обростає мантією, до певного ступ. редукується (аж до повної відсутності в дорослих особин, напр., слизнів), інколи стає внутрішньою. Заг. вигляд, будова та форма черепашки значно змінюються в межах типу *Mollusca* і часто дуже відрізняються навіть у межах класів або окремих рядів. Зазвичай черепашка молюсків формується протягом 2-х або 3-х послідовних стадій індивід. розвитку і відповідно складається з 2-х або 3-х частин. Декілька перших верх. обертів (1–3, іноді більше) називають ембріональними (або протоконх-1), оскільки вони є вже в молодих молюсків, що виходять з яйцевих (ембріонал.) оболонки. Наступна частина черепашки зазвичай формується під час личинк. стадії; називається протоконхом-2. Якщо молюски не мають личинки, протоконх-2 у них відсутній. Багато молюсків характеризуються видоспецифіч. орнаментом протоконха; іноді скульптура на поверхні ембріонал. та личинк. зовн. різко відрізняється та (або) представлена склад. поєднанням найдрібніших гранул, горбочків, реберець тощо. Частина черепашки дорослого молюска, сформовану після завершення ембріонал. та личинк. (якщо є) стадій, називають телеоконхом.

Перші описи молюсків, зокрема їхньої черепашки, трапляються вже у книгах давньої Індії та Китаю. Давньогрец. учений Аристотель розрізняв чимало видів молюсків і вперше здійснив спробу їх класифікувати. Історія вивчення молюсків Пд.-Сх. Європи, зокрема України, нараховує при бл. 250 р. Її відлік починають від виходу 10-го вид. кн. «Systema Naturae» («Система природи», 1758) К. Ліннея – засн. сучас. системи тварин. світу. Систематичні дослідж. черепашок молюсків континентал. водойм України, Чорного та Азов. морів започаткував П. Паллас. Важливий внесок також зробили Е. Ейхвальд, В. Ульянін, [М. Андрусов](#), [С. Зернов](#), [Я. Старобогатов](#), К. Мілашевич, В. Жадін, праці яких не втратили свого значення донині. Серед конхіологів України 2-ї пол. 20 ст. – [В. Здун](#), [В. Іванців](#), [Д. Макаренко](#), [А. Стадниченко](#), [П. Гожик](#), [В. Корнюшин](#), [В. Аністратенко](#), В. Поліщук, О. Черногоренко. Гол. пріоритетами нинішнього розвитку конхіол. дослідж. в Україні є детальне вивчення мікро- та макроморфології черепашки із залученням сучас. методик. Також залишається актуал. опис нових видів, зокрема тих, що з'явилися в фауні країни нещодавно (види-вселенці). Осередки конхіологів в Україні поширені нерівномірно. Групи фахівців працюють у Зх. Україні – С. Бакаєва, Р. Гураль, Н. Сверлова (усі – Львів), на Пд. – [В. Золотарьов](#), [Н. Шурова](#), М. Сон (усі – Одеса), [В. Муріна](#), І. Бондарев, М. Ревков (усі – Севастополь), Л. Даценко, І. Халіман (обоє – Мелітополь), Н. Вичалковська, С. Крамаренко (обоє – Миколаїв), Т. Алексенко (Херсон), С. Леонов, Г. Прокопов (обоє – Сімферополь), у центр. частині України молюсків досліджують учні школи А. Стадниченко (Житомир), а також В. Аністратенко, О. Аністратенко, О. Байдашников, І. Балашев, П. Гожик, О. Дегтяренко, В. Коваленко, В. Присяжнюк, [Д. Лукашов](#), О. Протасов (усі – Київ) та ін.

Рекомендована література

1. Голиков А. Н., Старобогатов Я. И. Класс брюхоногие моллюски – *Gastropoda Cuvier*, 1797 // Определитель фауны Черного и Азов. морей. Т. 3. К., 1972;
2. Скарлато О. А., Старобогатов Я. И. Класс двустворчатые моллюски – *Bivalvia Linne*, 1758 // Там само; Гожик П. Ф., Присяжнюк В. А. Пресноводные и наземные моллюски миоцена Правобережной Украины. К., 1978;
3. Старобогатов Я. И., Прозорова Л. А., Богатов В. В., Саенко Е. М. Моллюски // Определитель пресноводных беспозвоночных России и сопредельных территорий. Т. 6, ч. 1. С.-Петербург, 2004;
4. Гожик П. Ф., Даценко Л. Н. Пресноводные моллюски позднего кайнозоя юга Восточной Европы. Ч. 2. К., 2007;
5. Анистратенко В. В., Халиман И. А., Анистратенко О. Ю. Моллюски Азовского моря. К., 2011.

Бібліографічний опис:

Конхіологія / В. В. Аністратенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-3242>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).